

Československé legie je označení používané pro jednotky dobrovolnického zahraničního vojenského [odboje](#) Čechů a Slováků za [první světové války](#) (a [ruské občanské války](#)). Legie tvořili čeští a slovenští krajané žijící v zahraničí a bývalí vojáci [rakousko-uherské armády](#), kteří se po zajetí armádami [Dohody](#) rozhodli dobrovolně vstoupit do řad legií a dezertovat k nepřátelským vojskům, se kterými pak bojovali proti vojskům [Ústředních mocností](#), tedy i proti českým a moravským vojákům loajálních císařů. Tím se dopustili dezertace a porušení vojenské přísahy [panovníkovi](#)^[1], což v právním rámci [Rakousko-Uherska](#) znamenalo vlastizradu ^[zdroj?], za kterou jim hrozil trest smrti. Sami příslušníci legií své vypovězení poslušnosti Rakousku-Uhersku brali jako součást revoluční akce [zahraničního odboje](#) s cílem napomoci vzniku samostatného [Československa](#) jako nástupnického státu někdejšího [Českého království](#). Jejich nesporné vojenské úspěchy skutečně sehrály při jednáních o vzniku Československa v roce [1918](#) i později během [Pařížské mírové konference](#) významnou roli.

V Rusku se zúčastnili několika vítězných bitev války, včetně [Zborova](#) a [Bachmače](#) proti ústředním mocnostem, byli také zapojeni do [ruské občanské války](#) bojující proti bolševikům, v jeden čas kontrolovaly celou [transsibírskou železnici](#) a většinu velkých měst Sibíře.

Název československé legie vznikl až po válce, za války se používalo souhrnné označení **revoluční dobrovolná vojska** (později zahraniční čs. vojska). Základ těchto vojsk začal vznikat již v roce [1914](#) z dobrovolníků, českých krajanů, kteří se hlásili do carské armády v [Rusku](#) a [Cizinecké legie](#) ve [Francii](#). Čeští krajané v Rusku, z [Varšavy](#), jejího okolí a z území [Volyně](#), vytvořili jednotku zvanou „[Česká družina](#)“ (nejednalo se pouze o Čechy a Slováky, ti však měli velkou převahu). Krajané ve Francii byli v rámci francouzské Cizinecké legie začleněni do samostatné roty, pro kterou se vžilo označení „[rota Nazdar](#)“. Počet českých a slovenských dobrovolníků se postupně navyšoval. Od roku [1917](#) se tvořily legie také v [Itálii](#). Koncem války měly jednotky československých zahraničních vojsk celkem přes 140 000.^[2]

Podle místa působení lze legie rozdělit na:

- československé legie v [Rusku](#)
- československé legie ve [Francii](#)
- československé legie v [Itálii](#)

Kancelář čs. legií uváděla k říjnu 1932 údaje v sousední tabulce. „Ostatní“ jsou vojáci čs. legií, kteří buď nebyli řádně propuštěni nebo se přihlásili až po 28. 10. 1918.^[3]

	Rusko	Francie	Itálie	celkem
legionáři	60 109	9 367	19 225	88 701

ostatní	10 913	2 479	7 510	20 902
ztráty	4 120	560	725	5 405

Jednotlivé pluky byly číslovány podle místa působení: v Rusku od čísla 1, ve Francii od čísla 21 a v Itálii od čísla 31.

Kromě toho bojovali českoslovenští dobrovolníci (*dobrovolci, bratři* – oficiální označení příslušníka vojska) i v dalších armádách, zejména asi 32 tisíc amerických krajanů ve francouzské a americké armádě.^[2] Dále působilo kolem 1 400 dobrovolníků v srbské armádě a kolem 1 000 dobrovolníků v armádě britské.^[2] Ačkoliv se v americké, srbské ani britské armádě nepodařilo utvořit samostatné československé vojenské oddíly, bývají tito dobrovolníci někdy neoficiálně označováni za legionáře. Zvláště v případě srbských dobrovolníků je to nejvýraznější a někdy se tak hovoří o „srbské legii“.^[4] Celkem padlo 5 152 československých legionářů, z toho 4 112 v Rusku, 630 ve Francii a 410 v Itálii.^{[5][6]} Z celkového počtu padlých Čechů, Moravanů a Slezanů, kteří ve Velké válce bojovali, tvořili padlí legionáři 4 %.^[1]

Československé legie v Rusku [editovat](#) | [editovat zdroj](#)

Československé legie v Rusku v r. 1918

Byly to dobrovolnické vojenské jednotky na ruském území v letech 1914–1920, jež bojovaly nejdříve proti rakousko-uherské armádě a Němcům na Ukrajině a poté za ruského cara spolu s [Bílou armádou](#) proti [Rudé armádě](#). Jeden z hlavních velitelů legií v Rusku byl [Radola Gajda](#).

Předchůdcem legií byla [Česká družina](#). Dne 7. ledna 1919 bylo z brigády vytvořeno **Československé vojsko na Rusi**, které již bylo součástí Československé armády a samozřejmě zejména zásluhou Masarykovou i francouzské (velitelem legií byl [Maurice Janin](#)). Československé vojsko na Rusi tvořily tři divize, jejichž jádrem bylo 12 pluků střeleckých, dva pluky jízdní a několik dělostřeleckých baterií.

Po [bitvě u Zborova \(2. července 1917\)](#), ve které se československé legie vyznamenaly v boji proti rakousko-uherské armádě, zrušila ruská vláda na naléhání předsedy Československé národní rady profesora [T. G. Masaryka](#), který od 15. května 1917 legie v Rusku organizoval, omezení při vytváření československých jednotek a postupně vznikly další jednotky, které [9. října 1917](#) vytvořily československý sbor v [Rusku](#). Koncem roku [1917](#) bylo v Rusku 38 500 dobrovolníků v legiích (ve dvou divizích o osmi pěších a dvou jízdních plucích, po Zborovu počínajíc 4. Prokopa Velikého na doplnění 1. divize a 5. plukem pražským T. G. Masaryka, již ve druhé divizi) a přes 60 tisíc v zajateckých táborech ve spolcích, které Masaryk organizoval jako rezervu legií (základ 3. divize). Stávajícím velením ruské armády byl Masaryk považován za jejich nejvyššího velitele.^[7] Po [Říjnové revoluci](#), ve které se vlády v Rusku chopili [bolševici](#), rozhodlo vojenské vedení států Dohody, že začne legie přesouvat na [západní frontu](#).^[8]

Československé legie, 2. divize, jednotka 6. střeleckého pluku, 1917

V listopadu 1917 obsadila část 1. divize (2. pluk Krále Jiřího z Poděbrad) prakticky bez boje k potlačení bolševických nepokojů [Kyjev](#), byla však odvolána, podle tehdejší instrukce Masarykovy „nevměšovat se do vnitřních ruských sporů“. Při bojích před Kresčatikem však zahynul poručík Hrdina. Jako přítel všeho moderního založil Masaryk v legiích leteckou školu, z níž se po válce vyvinula [Masarykova letecká liga](#). Letadla většinou nenesla bomby ani kulomety, měla jen ruční zbraně a byla používána při přesunu a boji zejména k průzkumným účelům. I tak přispěla při sibiřské anabázi československých legionářů k záchraně několika mostů (ty bolševiky vyhozené do povětří musely oddíly československých ženistů s přispěním i amerických specialistů rychle postavit znovu) a zejména až na jediný k záchraně čtyřicítky [bajkalských](#) železničních tunelů na transsibiřské magistrále (to, že bolševici podminovávají tunel č. 39, sice letadlo zjistilo, ale nemělo prostředky je od díla zkázy odehnat – zničený a zasypaný tunel zdržel postup druhé části legií do Vladivostoku o 14 dní). Masaryk opustil legionáře na Rusi v den svých 68. narozenin 7. března 1918 (odjezdem vlakem z Moskvy na transsibiřskou magistrálu), když předtím zajistil, aby se vojsko ještě neexistujícího státu stalo *součástí francouzské armády*. Velitelem druhé divize jmenoval ruského generála Petra N. Podhájeckého. Vydal se na strastiplnou cestu přes [Sibiř](#) lazaretním vlakem a stal se kvartýrmajstrem čs. legionářů na magistrále až do Vladivostoku.

Poté se Němci začali tlačit na Ukrajinu a [Petljiurovy](#) pluky před nimi začaly ustupovat a prosily československé legionáře o pomoc. Protože mír s bolševiky ještě nebyl uzavřen, došlo mezi Němci a legionáři ke krvavým bojům u Doče, kde se vyznamenali pozdější českoslovenští generálové Kadlec a Červinka, kapitán Jungř a zejména pozdější generál Stanislav Čeček, který v [bitvě u Bachmače](#) Němce porazil a donutil je uzavřít s legionáři příměří, pro volný průjezd československých [ešalonů](#) (vojenských vlaků) bachmačským železničním uzlem. V boji o Doč se vyznamenala rovněž kulometná rota Colt z „Hanáckého“ 6. střeleckého pluku. Bolševici, zejména velmi mladí a v boji nezkušení chlapi, leckdy dokonce stříleli omylem do vlastních řad. K československým dvěma obrněným vlakům přidali proti Němcům jeden [broněvik](#) ([obrněný vlak](#)). Jen tak bylo možno poškodit most přes řeku [Desnu](#) a zabránit tak Němcům ve vstupu do bachmačského železničního uzlu, kde v klidu projížděly československé ešalony na Sibiřskou magistrálu k Čeljabinsku a Penze.

3. března 1918 uzavřely v [Brestu Litevském Ústřední mocnosti](#) s bolševiky [Brestlitevský mír](#). V něm se Sověti mimo jiné zavázali nestrpět na svém území vojenské oddíly nepřátelské ústředním mocnostem, což se týkalo i Československých legií.^[2] Legie opustily [Ukrajinu](#), jelikož ukrajinská vláda povolila ze strachu před [bolševiky](#) obsadit své území německou armádou, avšak už v této době obsadil Ukrajinu bolševický velitel Muravjev. Legie se měly přes [Archangelsk](#) a [Murmansk](#) přepravit tzv. "severní cestou" do [Francie](#), odkud nakonec odpluly jen dva transporty (celkem okolo 2000 mužů po

čtyřměsíčním čekání, mrznutí a hladovění, první transport vedený Ing. Otakarem Husákem odplul 15. října 1917) – přístavy zamrzly, nebyly lodě a na severu chyběly zásoby. Panovaly obavy, aby legie nepotkal osud Srbských legií, které byly odzbrojeny a zajaty, internovány do Kazaně a osvobozeny teprve s příchodem československých legionářů na Volhu.^[10] Ještě T. G. Masaryk změnil plán na odsun vojsk po magistrále a kolem světa na bojiště do Francie. Dánské jednotky se probojovaly na [Krym](#), odkud se jim podařilo úspěšně odplout. Penzenská dohoda uzavřená mezi bolševiky a národní radou 26. 3. 1918 zaručovala Legiím zásobování, průjezd Sibiří do Vladivostoku a odvoz do Francie; výměnou za to Legie souhlasily s předáním všech těžkých zbraní a většiny kulometů a pušek, Legie také musely souhlasit s agitací čs. bolševiků pro vstup mužů z Legií do Rudé armády. Bolševici si totiž už od začátku roku 1918 uvědomovali, že jsou bezmocní vůči nárokům Německa. Ruskou armádu bolševici rozložili v roce 1917, bolševiků bylo málo a rudé gardy měly pár tisíc členů, v celém Rusku nebylo kromě 40 000 čs. legionářů významnější síly.^[11] Proto byli bolševici donuceni vyklidit Ukrajinu, uzavřít nevýhodný [Brestlitevský mír](#) a proto také začali intenzívně agitovat v zajateckých táborech, aby do Rudé armády dostali dostatek vojáků. Rusové totiž do Rudé armády nevstupovali, a pokud ano, vyfasovali uniformu, vyzvedli žold a odešli domů.^[zdroj?]

Čechoslováci u obrněného vlaku Orlík

Československé legie v Jekatěrinburgu

Rozpory s Rudou armádou [\[editovat\]](#) | [\[editovat zdroj\]](#)

Plány čs. bolševiků, že z Legií odejde do Rudé armády 15 000 mužů, byly mylné. Z Legií tak za dva měsíce agitování odešlo jen cca 150 mužů. Větší posily získala Čs. rudá armáda přímo ze zajateckých táborů, Rudá vláda na jaře 1918 zakázala České národní radě v táborech další agitaci a tu uskutečňovali pouze Čs. bolševici do svých jednotek. Neúspěch agitátory přiměl ke slovním útokům na Radu, Masaryka a vedení Legií, což legionáře rozzuřilo a vedlo k hádkám a stížnostem. Současně bolševici verbovali zajatce Ústředních mocností (Internacionalisty) do Rudé armády – obrovský vliv v

místních sovětech a jednotkách Rudé armády získali Maďaři a Němci (na mnoha místech tvořili až 80% jednotek), nepřátelští vůči Čs. legiím. To bylo dalším zdrojem nedůvěry Čs. legií vůči bolševikům. Hlavním problémem ale bylo stále porušování penzenské dohody ze strany bolševiků. Většinu vlaků bolševici nepustili dál, sliby nesplnili a neustálé kontroly a požadavky na odevzdání dalších a dalších zbraní ohrožovaly zajištění bezpečnosti vlaků, komunistické letáky popisovaly rozhodnutí nepustit Sbor z Ruska, bolševici odmítali dodávat koupené potraviny a poslední kapkou byl nárůst přítomnosti ozbrojených Němců a Maďarů. Zatímco Národní rada v Moskvě souhlasila s dalšími a dalšími ústupky, vojenské vedení ztratilo jak důvěru v Radu, tak i v bolševiky všeobecně a Trockého zvláště a začalo zvažovat možnost odmítnout spolupráci s prolhanou a pravděpodobně Němci ovlivněnou Moskvou a úplatky, dohodami nebo nátlakem si zajistit průjezd Sibíří.

Českoslovenští legionáři v ulicích [Irkutsku](#): Začátkem května 1918 se situace zhoršila – [Trockij](#) se definitivně rozhodl, že Legie, které ještě nejsou ve Vladivostoku, z Ruska neodjedou a budou silou rozpuštěny a vojáci začleněni do Rudé armády, neposlušný zbytek bude pracovat v průmyslu. Využil návrh Francouzů na odvoz části Legie z Archangelska pro rozdělení Sboru. Bolševici se 7. května neúspěšně pokusili zajmout nejbojovnějšího muže Legií, tehdy kapitána [Radolu Gajdu](#) (vyvážl díky tomu, že byl ozbrojen). 11. května bolševici obsadili kanceláře Čs. národní rady v Moskvě a zatkli Prokopa Maxu, 15. května se Rada dohodla s Trockým za cenu dalších ústupků, ale sliby Trockého opět nebyly splněny. Lev Davidovič Trockij jako vojenský komisař ([ministr války](#)) vydával rozkazy, ale jednal po dohodě s Leninem a vládou (Leninův rozkaz z 21. května nařizující rozpuštění Legií silou a další jeho osobní veřejná agitace proti legiím, při níž byl vážně postřelen [eserkou](#) Františkou Kaplanovou). 14. května došlo k [Čeljabinskému incidentu](#) – maďarský voják z projíždějícího vlaku hodil těžký kus železa na čs. vojáky, přitom jednoho těžce zranil.^[9] Češi vlak zastavili a v davové rvačce byl viník [lynčován](#) a zabit vojáky Legií, bolševici pak v odvetě zatkli 10 strážných, kteří přišli místnímu sovětu incident vysvětlit a zatkli také důstojníka, který přišel zjistit, proč se strážní nevrátili.^[9] Legionáři zareagovali rychle a obsadili klíčová místa města, odzbrojili místní jednotky rudých, vynutili si propuštění zajatců a získali tři tisíce pušek.^[9] Místní [sovět](#) ale nechali fungovat a spořádaně se vrátili do vlaku. 23. května se v [Čeljabinsku](#) na předběžných zasedáních sjezdu rozhodlo, že Legie se rozdělovat nebudou a cílem je Vladivostok,^[9] došlo i k dohodě s Čeljabinským sovětem o urovnání incidentu.

20. května 1918 začal první sjezd Čs. legií na Rusi, kde se zvolení zástupci vojáků rozhodli, že nebudou poslouchat rozkazy Rady, pokud budou v rozporu s odjezdem do Vladivostoku; přítomným členům rady nezbylo, než vůli vojáků podpořit. Pozdě večer 20. května dal Trockij zatknout předsedu Národní rady v Moskvě [Prokopa Maxu](#)^[9] a přinutil ho odeslat telegram s příkazem k odzbrojení Legií a vložení důvěry v bolševiky a Rudou armádu.

Odpovědí na tento rozkaz bylo oznámení Legií, že Rada, Maxa ani stávající vojenské velení Sboru (ruský generál Šokorov) už nejsou vedením Československého sboru, výkonnou moc převzal zvolený Provizorní výkonný výbor (velitelé pluků Gajda, Čeček, Vojtechovský, 4 členové Rady a 4 zvolení zástupci vojáků legií, předsedou zvolen Bohdan Pavlů),¹⁹¹ Čs. legie ale opět ujistily, že se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí Ruska a že s bolševiky budou spolupracovat na průjezdu do Vladivostoku. Trockij rozkázal rozpuštění nebo zničení Legií¹⁹¹ (není jasné, jestli byl Trockij tak rychle informován o dění na sjezdu 20. května, nebo postupoval nezávisle), 25. května 1918 vypukly boje – bolševici zaútočili proti čs. vlaku na stanici Marianovka nedaleko města [Omsk](#).

Transsibiřská magistrála [\[editovat\]](#) | [\[editovat zdroj\]](#)

Bojový prapor úderného praporu československých legií udělen jednotce [2. února 1919](#) v [Jekatěrinburgu](#)

Bílíme!! Obraz od [Františka Parolka](#) z května [1918](#)

V noci začal protiútok Legií. Legionáři, dost často beze zbraní, zaútočili na kasárny a sklady bolševiků a po vyzbrojení převzali kontrolu nad klíčovými body [Transsibiřské magistrály](#). Útoky nebyly zaměřeny proti bolševickým sovětům, ty ale většinou uprchly. Začaly tvrdé boje obzvláště s Němci a Maďary, tvořícími většinu Rudé armády. Trockij využil dokonce Spojence, aby zpomalili nástup Čechů a umožnili Rudým mobilizovat a Legie rozdrtit. Boje byly kruté, čs. vojáci zajaté bolševiky rozdělovali – Rusy obvykle propouštěli, Maďary, Němce a čs. bolševiky, kteří proti Legiím bojovali, obvykle popravili. Ti, kteří byli zajati bez boje, byli drženi ve vězení do odjezdu Legií z daného místa a pak byli propuštěni. Vzhledem k Ženevským konvencím bylo střílení zajatců zločinem, ale v květnu 1918 měli za sebou čs. legionáři mnoho bojů, kdy se k nim protivník choval stejně (zavraždění plukovníka Ušakova na magistrále), a byli svědky mnoha zločinů bolševiků, Maďarů a Němců proti bezbrannému ruskému civilnímu obyvatelstvu. Legionáři při své sibiřské anabázi aktivně používali [pancéřové vlaky](#) (např. [vlak Orlík](#)).

Pod tlakem dalších událostí, které vrcholily odevzdáváním zbraní a výše zmíněným Čeljabinským incidentem, došlo k bojům mezi legiemi a bolševiky na Sibiři a v Povolží, např. střetnutí po

napadení štábního vlaku u [Zlatoustu](#), u Marianovky, u Mariinska, dobytí [Uljanovsku](#) (tehdy Simbirska), [bitva u Lipjag](#), u Beznčuku (Bezenčuk), obléhání [Irkutsku](#), bitva o Murino a [Perm](#), které byly vždy vítězné a trvaly téměř po celou dobu přesunu do Vladivostoku (do [7. února 1920](#)).

Československé legie dobyly 30. května 1918 [Penzu](#) a [Syzraň](#), 8. června [Samaru](#), 23. června město [Ufa](#), 25. července [Jekatěrinburg](#) a 6. srpna (společně s bílými) [Kazaň](#). V Kazani převzali českoslovenští legionáři [zlatý](#) ruský státní poklad obrovské hodnoty. V Ufě byla vytvořena Ruská provizorní vláda a nejvyšším velitelem bílých byl jmenován admirál [Alexandr Vasiljevič Kolčak](#).^[12] Poklad později předali Kolčakovi (který jej poněkud zmenšil výplatami svých vojsk). Na výzvu spojeneckého velení se pak dostal zlatý poklad pod ochranu legionářů ještě jednou.

[Pomník československým legionářům v Jekatěrinburgu](#) v Rusku

Českoslovenští legionáři dobyli všechna velká města [Sibiře](#) i [Jekatěrinburg](#), avšak cara [Mikuláše II.](#) a jeho rodinu se jim tam již zachránit ze zajetí nepodařilo, necelý týden před příchodem československých legií do města byla [celá rodina vyvražděna](#) na přímý příkaz rudých z Kremlu. Operace se rozšířily i mimo oblast transsibiřské magistrály, došlo k dalšímu přesunu jednotek přes Sibiř do [Vladivostoku](#), přes vojenský odpor bolševiků. Legionáři museli kromě jiného v boji zničit i celou [Golikovovu](#) bolševickou armádu Centrosibiře, aby se podstatný zbytek vojsk dostal za [Bajkal](#). Gajdovi muži po šesti týdnech nelítostných bojů s Němci dokázali obsadit 39 ze 40 tunelů v okolí Bajkalu dřív, než je bolševici stihli vyhodit do vzduchu (podminovávali je v dubnu němečtí inženýři vedení bolševiky, což legionáři nevěřícně sledovali). Tím byla magistrála udržena průjezdná, klíčový faktor propojení všech jednotek Čs. sboru rozmístěných od [Penzy](#) a [Volhy](#) až po Vladivostok v délce 8000 km.^[13] O [vzniku Československa](#) se legionáři dozvěděli se pozděním několika týdnů.^[14]

Bolševici z Vladivostoku neměli s legionáři žádné problémy a až po vypuknutí bojů Legie převzaly kontrolu nad Vladivostokem. Z Vladivostoku se na spojeneckých lodích i na prvních československých, které zakoupil [TECHOD \(technické oddělení legií\)](#) v Japonsku (první československá loď [Legie](#)), dopravily do Československa.

[Pohřebiště československých legionářů ve Vladivostoku](#) v Rusku

Vlády spojeneckých států (Francie, Velké Británie, USA) plánovaly československé legionáře ponechat na Rusi a vytvořit z nich jádro intervenčních sil, které by zasáhly proti bolševismu. Plynulo to z toho, že Československé legie kontrolovaly podstatnou část Sibiře – konkrétně oblast okolo jižního [Uralu](#) – a byly jedinou dobře organizovanou silou v Rusku, jejíž velení podléhalo Francii, nejvyšším velitelem spojeneckých vojsk na Sibiři byl generál [Maurice Janin](#), který vydal i rozhodnutí k ochraně [Kolčakova](#) vlaku. Posily spojenců, které do [Vladivostoku](#) dorazily, však byly pouze symbolické, (převážně se v pomoci legiím angažovala americká [YMCA](#), Japonci a asi 10 000 Angličanů, Francouzů a Číňanů) a z plánované intervence sešlo. Japonci pomohli Čechům a

Slovákům při obsazování železničních uzlů nad Vladivostokem a při bojích na [Ussuri](#) i dobytí [Chabarovska](#). Následně však vzhledem k vývoji událostí došlo k ústupu legií dvěma cestami: z Vladivostoku lodí do Ameriky, vlakem přes kontinent a lodí dále do Evropy, či jižní cestou přes [Japonsko](#), [Hong Kong](#), [Cejlón](#), [Suezský průplav](#) do italského [Terstu](#), velké americké, původně německé lodi *President Grant* a *Amerika* urychlily evakuaci. Posledním transportem byla americká loď *Heffron 2.* září 1920. Někteří českoslovenští legionáři umírali ještě při námořním přesunu a spočívají na dně [Indického](#) a [Tichého oceánu](#).

Evakuace Celkem bylo z Vladivostoku vypraveno 36 transportů. Spojenci poskytli 21 lodí, 12 lodí Spojené státy, 9 lodí Velká Británie. Dvě lodě poskytl americký červený kříž. Lodě „*President Grant*“ a „*Heffron*“ prodělaly celou či částečnou cestu dvakrát.

- 12 lodí najala [Centrokomise](#), odvezeno bylo 9'683 lidí. Pro náklad byly najaty dvě japonské lodě a jedna ruská. Pro převoz lidí byly nakoupeny či pronajaty lodě převážně v Japonsku (7), v Číně (1) a v Rusku (1). První loď vypravená Centrokomisí byla japonská „*Liverpool-Marú*“, vyplula 8. července 1919. Pravidelný odvoz legionářů i částečně invalidů byl zahájen transportem 1. pluku 9. prosince 1919 na „*Jonan-Marú*“. Poslední loď s lidmi byla „*Nižni Novgorod*“, která odplula 13. února 1920. Poslední loď s nákladem byla „*Shunko-Marú*“, ta odplula z Vladivostoku 14. května 1920.

	Země	Počet	Odjezd (Vladivostok)	Příjezd (přístav)
První loď, která odvezla první sibiřské legionáře z Vladivostoku byla italská „ <i>Roma</i> “ 15. ledna 1919 a poslední byla „ <i>Heffron</i> “ 2. září 1920. První lodě pluly do Neapole a Marseille . Další propluly Panamským průplavem, jiné do Severní Ameriky, další do Kanady s konečným přístavem Hamburk. Celá evakuace trvala 1 rok a 8 měsíců. Lod'				
Roma	Itálie	139	15. 1. 1919	10. 3. 1919 Neapol
Liverpool Maru	Centrokomise (ČSR)	139	9. 7. 1919	12. 9. 1919 Marseille
Nižnij Novgorod	Rusko	664	13. 2. 1920	8. 4. 1920 Terst
Mount Vernon	pův. Německo,	3452	13. 4. 1920	6. 6. 1920

	USA			Terst
Amerika	pův. Německo, USA	6478	23. 4. 1920	7. 6. 1920 Terst
President Grant	pův. Německo, USA	5471	27. 4. 1920 a 24. 8. 1920	12. 6. 1920 a 13. 10. 1920 Terst
Ixion	pův. Německo, Velká Británie	2945	23. 5. 1920	17. 7. 1920 Cuxhaven
M. S. Dollar	pův. Německo, Velká Británie	3427	6. 6. 1920	20. 7. 1920 Cuxhaven
Legie	pův. Japonsko, ČSR	70 či 87	24. 8. 1920	12. 10. 1920 Terst
Heffron	USA	720 a 875	13. 8. 1919 a 2. 9. 1920	17. 12. 1919 a 11. 11. 1920 Terst

Průběh plavby]

Příslušníci 6. střeleckého pluku Československých legií na cestě z Terstu do vlasti

Směr plavby vojenských transportů (včetně těch s invalidy) byl dvojí: buď okolo čínských, indických a arabsko-egyptských břehů a [Suezským průplavem](#) do italského Terstu, nebo okolo Japonska, přes Tichý oceán a dále přes Ameriku, a to buď [Panamským průplavem](#), nebo železnicí z [Vancouveru](#) přes celou Kanadu nebo ze San Franciska přes Spojené státy k Atlantickému oceánu. Poté následoval transport do některého z přístavů ve

Francii, Itálii nebo Německu. Většinou transporty volily první cestu. Lodě byly zpočátku používány nákladní, a tak neposkytovaly příliš mnoho pohodlí, později se jednalo již o civilní lodě, které patřily původně Německu. Pod novou československou vlajkou plula pouze loď Legie. V přístavech budila nová československá vlajka rozruch. Českoslovenští legionáři tak plnili i jistou mezinárodní diplomatickou misi. Propagovali v přístavech českou hudbu, sokolský tělocvik a sport. Konaly se s velkým úspěchem koncerty vojenských kapel, například velký úspěch sklídila legionářská filharmonie v Singapuru^[23] a byla pořádána mezinárodní utkání s místními sportovci, hlavně anglickými fotbalisty, kteří byli několikrát poraženi i přes špatnou lodní stravu a nedostatek tréninku legionářů (utkání proběhla v Kolombu na Srí Lance, Hongkongu, kde došlo ke slavnému vítězství 3:2 nad mistrem východní Asie a v kanadském Québecu – získání poháru).^[23] Na parníku byly tištěny také Lodní noviny, které obsahovaly technické údaje (jakou vzdálenost loď již urazila), aktuality z lodního života a novinky zachycené radiotelegrafistou.^[24] Na lodi „*President Grant*“ pracovala kuchyně i pekárna v nepřetržitém provozu. Vážnou havárii měla pouze loď „*Heffron*“ u japonských břehů, jelikož její kapitán nečekal na lodivoda a loď skončila na skále. Loď se ale podařilo v krátké době opravit.

Havárie lodí		
Lod'	Popis havárie	Počet mrtvých
Heffron	vážná havárie u Japonska, ztroskotání vlivem opilosti kapitána ^[25]	0
Mont Vernon	havárie u Ameriky	0
Logan	najel na písčinu u Vladivostoku	0
Amerika	31. 5. otrava zkaženým jídlem v Suez, 2. 6. v Port Saidu srážka s lodí Morabo	0

Evakuaci řídil Evakuační úřad československého vojska na Rusi. Cizinci (cizí spojenečtí vojáci, kurýři, civilní pasažéři) si museli cestu hradit. Zajatci (Maďarové, Rakušané a Němci) si cestu také museli hradit, většinou je doprovázel americký ozbrojený doprovod. Organizace převozu evakuovaných z Terstu byla řízena Centrokomisí (br. Štěrba). Po skončení evakuace se dále shromažďovali čsl. občané žijící v Rusku, dobrovolníci, kteří vystoupili z legií, aj. Odvezení byli během druhé cesty lodě „*Legie*“ či transporty organizovanými mezinárodním Červeným křížem. Na každou loď byli procentuálně přidělováni k vojákům také čsl. občané (například bývalí kolonisté apod.)

Sociální skladba		
Evakuovaní	Počet	Procenta
Poddůstojníci a vojáci	53 455	78,9 %
Důstojníci a voj. úředníci	3 004	4,4 %
Občané (krajané, býv. zajatci)	6 714	9,6 %
Ženy (vojáků i občanů)	1 716	2,5 %
Děti (vojáků i občanů)	717	1,3 %
Cizinci	1,935	2,9 %
Různí (nezl. dobrovolníci)	189	0,3 %

Loď „Legie“ koupená za peníze vojáků v Japonsku byla historicky první zámořská loď plující pod československou vlajkou. Z Vladivostoku do Singapuru plula nepojištěna, jelikož se nenašla pojišťovna, která by byla ochotna 1. československou loď a 1. československou posádku bez zkoušky pojistit.^[26] Loď byla určena pro obchodní styky Československa s Dálným Východem a Asií. Byla zakoupena v přístavu Kóbe na japonském ostrově Honšú a nesla název „*Taikai Maru*“. Přejmenována byla na Legii, návrhy byly také názvy jako Siberie, Sibirjak či Šíp.

Ředitel pražské Legiobanky Šíp se s majorem Holubem (námořní důstojník) spojili s japonskou firmou Uchida, která byla majitelem *Taikai Maru*. Obchodní cestu s majorem Holubem podnikli ještě inženýři Hulín a Parfus. Později do Japonska přijel i Šíp dokončit formální stránky obchodu. Centrokomise loď poté zakoupila za 40 milionů tehdejších korun. *Taikai Maru* měla za sebou do té doby pouze jednu plavbu. První plavbu pod čsl. vlajkou *Taikai Maru*, tedy již *Legie*, zahájila ve Vladivostoku 24. srpna 1920. Pod českou vlajkou ale pluly již dříve, od roku 1918, pomocné parníky v přístavu Vladivostok (*Smělčák*^[27], *Blaník*, *Upocený aj.*) což bylo realizováno i přes protesty spojenců, že česká vlajka není v lodním rejstříku. Této „flotile“ velel kapitán Hégr. První posádku *Legie* tvořili tři čeští námořní důstojníci: major Holub, poručík Béba a nadporučík Furvirth (všichni přijeli do Vladivostoku z Evropy), mužstvo bylo vybráno z námořního oddílu pracujícího na přístavních lodích ve Vladivostoku

a specialisté pocházeli z různých částí čsl. armády v Rusku. Na místě prvního a druhého inženýra pracovali Rusové a také na místech telegrafistů, jelikož měli vyžadovanou licenci. Loď Legie z bezpečnostních důvodů byla vypravena z Vladivostoku současně s americkou lodí *President Grant*. Vezla většinou materiál – cargo, ale také koně, automobil, psy a dva medvědy.^[28]

Z historie lodi

- V roce 1920 přešla Legie z majetku legionářů do vlastnictví Legiobanky.
- Kapitánem Legie byl později [Václav Woseček](#), stíhací letec z I. světové války. Byl držitelem rakousko-uherského námořního leteckého diplomu č. 1. Palubním důstojníkem byl kapitán a akademický malíř Jan Hakl, jako kadeti Bedřich Stožický, Jakub Frey, Bohumil Klos a Klement Benda. Loď Legie byla provozována později společně s rejdářstvem [HAPAG](#) v Hamburku.
- na jaře 1930 zachytil parník volání americké lodi „*City of Klint*“, na její palubě onemocněl cestující záhadnou nemocí. Lodní lékař Legie Roubal pacienta vyléčil sérií rádiodepeší. Tento čin vstoupil do námořní historie a je společně s dalšími podobnými činy zmíněn ve [vestibulu](#) Střediska pro poskytování pomoci na moři v Římě.
- V roce 1930 hospodářská krize zasáhla i loď Legii a byla prodána. Legiobanka si již nemohla dovolit provozovat námořní obchod.
- 18. srpna 1933 Legii koupil řecký rejdář Pateras. Přejmenoval ji podle své ženy na Lilly.
- 9. března 1942 při cestě z [Belfastu](#) do [Halifaxu](#) zasáhlo loď torpédo německé ponorky a byla potopena

Parník Sibirjak a ostatní: Legionářský parník Sibirjak se proslavil tím, že se zapojil do jediné československé námořní bitvy na jezeře [Bajkal](#). Poslal ke dnu bolševický ozbrojený ledoborec *Bajkal*, který ostřeloval trať sibiřské magistrály, čímž komplikoval přesun legií vedených v tom úseku Radolou Gajdou do Vladivostoku. Legie získaly do svého držení parník *Sibirjak*, který zaútočil na ledoborec *Bajkal* a místní přístav, kde vyvolala palba paniku. Úspěšným střelcem, který trefil z kanónu Bajkal přímo „na komoru“ byl legionář Kolín.

Průběh bitvy na Bajkale- *Podrobnější informace naleznete v článku [Bitva na Bajkalském jezeře](#).*

Útok vedl podplukovník Ušakov. Bolševici měli na bajkalském jezeře ([Burjaté](#) ho nazývají „Svaté moře“) značné loďstvo a dva ledoborce: *Bajkal*, který dříve převážel vlaky a menší a rychlejší [ledoborec Angara](#). „Bajkalská bitva“ byla součástí bajkalské ofenzivy, podniknuté ve dnech 15. – 20. srpna. Hlavní boje se sváděly na trati mezi stanicemi Tanchoje a Posolská, vzdálených od sebe cca 100 km. V závěrečných bojích měla být převezena výprava obchvatného oddílu na třech malých člunech z irkutského břehu na druhou stranu jezera. Výpravu vedl ppl. Ušakov. Obchvatný oddíl přeplul šťastně přes jezero a pronikl ke stanici Posolská. Když došlo k ústupu bolševiků od Tanchoje k Posolské, byly ustupující oddíly ostřelovány lodními děly z jezera. Akce byla proti původnímu plánu improvizovaná, ale podařilo se zničit značnou část loďstva bolševiků a ledoborec (v té době nazývaný [ledokol](#)) *Bajkal*, který shořel. Ledoborec Angara se později vzdal. Ostatní lodě byly silně poničeny. Ppl. Ušakov byl později nešťastnou náhodou zajat a umučen bolševiky. Likvidace bajkalské fronty vedla ke spojení Gajdovy skupiny s „vladivostockou skupinou“ gen. [Diterichse](#) – 31. srpna na stanici Olovjané u řeky Ononu. České legie se do bitvy zapojily s „námořní flotilou“, kterou tvořil Sibirjak (říční parník) a českými legiemi opravené zastaralé a vyřazené parníky Fedosij a Burjat. Posádka ledoborce *Bajkal* považovala z počátku *Sibirjak* za loď vezoucí jim proviant. Ledoborec byl zničen jedinou, přesně mířenou ranou.^[29]

Lodě na Volze [\[editovat | editovat zdroj\]](#)

Lodě legionářů na Volze se proslavily taktéž při [dobytí čtvrtmilionové Kazaně](#) 7.8.1918, kdy legionáři získali kontrolu nad celým ruským zlatým pokladem. Bojovou flotilu tvořily parníky „*Methodij*“ a menší „*Amur*“, osobní parníky „*Karamzin*“ a „*Vasilij Lapšin*“ a dále nákladní lodě opatřené děly.^[30] Velení na lodi se ujal podprapor. Pech. Motor a kormidlo bylo obaleno pytlí

a posádka chráněna balíky slámy^[31]. Útok vedl parník "Karamzin". Na střechu lodě byly umístěny [kulometry](#) (v té době nazývané "strojní puška"). Po úspěšných bitvách proti lodím bolševiků, které se na Volhu přemístily až z Finského zálivu, vrátily se legionářské lodi do přístavu Lajševo na řece [Kama](#). Později po přítoku Volhy, řece Bělé se stáhly do Ufy. Akce se zúčastnily tři vlaky [2. pluku Jiřího z Poděbrad](#).^[32]

Parník Methodij, který odvezl 16. srpna 1918 ze Simbirska první oddíl 2. pluku, ved. por. Káni

Výbuch granátu na Volze roku 1918

Do konce roku [1918](#) vstoupilo do československých legií v Rusku kolem 61 000 vojáků. [1. února 1919](#) byly legie reorganizovány. Na reorganizaci se podílel [Milan Rastislav Štefánik](#). Došlo ke zrušení autonomie a komitétů (plukovní a rotná zastupitelstva). To vyvrcholilo v ilegální 2. sjezd čs. legií v Omsku, jehož delegáti byli zatčeni a posláni do Československa (zapisovatelem sjezdu byl spisovatel [Václav Kaplický](#)).

V Rusku padlo do roku 1918 4 112 českých legionářů (toto číslo nemusí být přesné, neboť různé zdroje uvádějí různé počty v intervalu od čtyř do pěti tisíc).^[zdroj?]

Anabáze a srovnání s husity a Řeky[\[editovat\]](#) | [editovat zdroj](#)

Související informace naleznete také v článku [Sibiřská anabáze](#).

[Francouzský prezident Raymond Poincaré](#) nazval anabázi dílem větším a slavnějším, než byla anabáze 10 000 [Xenofontových](#) Řeků.^[33] Čeští [husité](#) v 15. století prošli s vítězným bojem celé Německo a pronikli až k Baltickému moři, tak jejich potomci, důstojně na tuto tradici navázali a českoslovenští legionáři ve 20. století opakovali toto tažení jen v měřítku mnohokrát zvětšeném.^[34]

Československé legie ve Francii

Československé legie ve Francii

Jako československé legie ve Francii se označují dobrovolnické jednotky Čechů a Slováků v letech [1914–1918](#) utvořené na území Francie. Základ položili hned na začátku první světové války čeští krajané z Paříže, převážně [sokolové](#), kteří se rozhodli nabídnout své služby francouzské armádě. V rámci francouzské [Cizinecké legie](#) vznikla [31. srpna 1914 rota „Nazdar“](#) (*compagnie „Nazdar“*), pojmenovaná podle tradičního sokolského pozdravu, kterým se její příslušníci odlišovali od Francouzů. Rota se účastnila vítězně [bitvy u Arrasu 9. května 1915](#), kde však utrpěla výrazné ztráty vedoucí k jejímu rozpuštění. Během arraské

bitvy došlo také ke ztrátě bojového praporu roty „Nazdar“, kterou měl během útoku u sebe praporečník Karel Bezdíček. Padl a jeho tělo se nikdy nenašlo, pravděpodobně leží pohřben, i s praporem, v některém z hromadných hrobů. Přesto však tato bitva rotu navěky proslavila. Po rozpadu roty „Nazdar“ byli přeživší a další českoslovenští dobrovolníci rozmístěni do různých jednotek Cizinecké legie a bojovali na nejrůznějších bojištích. Kromě západní fronty ve Francii to bylo například na soluňské frontě v Řecku či u [Gallipoli](#).

V závěru roku 1917 se díky příjezdu dvou transportů legionářů z Ruska, příchodu Čechoslováků ze srbského a rumunského zajetí, a dobrovolníků sloužících v srbské armádě počaly ve Francii formovat skutečné legie. V roce [1918](#) vznikla Československá střelecká brigáda, která se na jaře roku [1919](#) vrátila do [Československa](#). Bylo v ní asi 9 600 vojáků. Brigádu tvořily 21. a 22. čs. střelecký pluk. Dne 30. června 1918 se u města Darney za přítomnosti Edvarda Beneše a francouzského prezidenta [Raymonda Poincarého](#) konala velká vojenská slavnost spojená s [přísahou](#) příslušníků [21. čs. střeleckého pluku](#), který zde převzal [bojovou zástavu](#), vytvořenou dle návrhu malíře [Františka Kupky](#) (sám byl legionářem). Brigáda pak byla nasazena do bojů na [západní frontě](#) první světové války v [Alsasku](#), u [Terronu](#) a [Vouziers](#). Právě [bitva u Terronu](#) 20. října 1918 se, vedle bitvy u Arrasu, stala nejznámějších bojovým vystoupením československých legionářů ve Francii.

V roce 1919 působilo ve Francii již 11 300 legionářů. Ve Francii padlo 650 československých legionářů.^[35] Nasazení legionářů na západní frontě vedlo k tomu, že francouzská vláda 29. června 1918 podpořila právo Čechů a Slováků na samostatnost a uznala Národní radu Čechů a Slováků jako orgán zastupující tyto národy.^[9]

Československé legie v Itálii:]

Československé legie v Itálii

Byly dobrovolnické vojenské jednotky v Itálii v letech [1917–1918](#). První se vytvářely až v roce [1917](#) jako výzvedné oddíly, na jaře roku [1918](#) došlo k vytvoření československé divize, v prosinci [1918](#) vznikl armádní sbor. Vznik československých jednotek v Itálii byl podmíněn nátlakem ze strany ostatních spojeneckých mocností a špatným vývojem válečné situace, protože Itálie samotná dlouho bránila vzniku dobrovolnických čs. jednotek, ačkoliv disponovala poměrně značným počtem rakousko-uherských zajatců českého a slovenského původu. Důvodem bylo vytvoření nežádoucího a italským zájmům nebezpečného [precedensu](#), neboť uznáním práva na sebeurčení Čechoslováků by [de facto](#) uznala stejná práva i [Jihoslovanům](#). Právě ale o část jihoslovenského území spravovaného Rakousko-Uherskem se chtěla Itálie po vítězství Dohody rozšířit (resp. na pobřeží Jadranu, tedy o Dalmácii a přístav [Terst](#)).

Do jednotek bylo zařazeno asi 20 000 vojáků, po podepsání příměří ze zajatců vytvořeny další, tzv. [domobranecké prapory](#) o počtu asi 60 000 vojáků. Československé legie bojovaly zejména v [bitvě na Piavě](#), kde čsl. legionáři mnohde válčili proti českým a slovenským vojákům rakousko-uherské c.k. armády. Legionáři na sebe výrazně upozornili v [bitvě u Doss Alto](#) v [září 1918](#). Italský tisk pojal úspěch Čechoslováků v boji na Doss Altu velmi slavnostně. 6. československá divize měla také pochvalné ohlasy v řadách představitelů italské vlády, armády a italské veřejnosti. Vrchní velitel italské armády 22. září 1918 uvedl: „Neochvějně oddíly 6. československé divize, které hájily pozici na výšině 703, se bránily s obdivuhodnou chrabrostí...“^[36] Propagátorem legionářů byl také pozdější italský diktátor [Benito Mussolini](#), v té době novinář (vydával list "Il popolo d'Italia" - Italský lid) a autor "kacířského" spisu: Giovanni Hus, il Veridico (Jan Hus, hlasatel pravdy).^[37] Za tyto své postoje obdržel [Řád Bílého lva](#). Mussolini se později k této své rané politické aktivitě již nehlásil.

Na italské frontě zemřelo 355 československých legionářů, dalších 55 mužů bylo popraveno po zajetí rakousko-uherskou armádou.

Českoslovenští dobrovolníci v srbském vojsku

Z řad československých dobrovolníků dohodových armád zaujímali dobrovolníci ze srbské armády nejnápadnějšího postavení vedle československých legionářů z Ruska, Francie a Itálie. Češi a Slováci se do první světové války zapojili v řadách srbského vojska ve třech různých časových i místních rovinách. Hned na začátku první světové války se našli čeští dobrovolníci, kteří se rozhodli nemobilizovat do rakousko-uherské armády, ale raději sdílet válečný osud napadeného [Srbského království](#). Prvním takovým dobrovolníkem byl [František Kryštof](#), který bývá označován za prvního československého legionáře vůbec. Do srbského vojska se přihlásil hned [28. července 1914](#). Díky své předválečné vojenské službě na [Balkáně](#), kde působil jako rakouský důstojník, mohl nabídnout své znalosti rakousko-uherské přístavní pevnosti [Kotor](#). Stal se součástí srbské mise při hlavním štábu armády [Černohorského království](#), které bylo srbským spojencem. Přidávali se však i další. Čeští dobrovolníci sloužili v rámci srbských komitických oddílů ([komité](#)), které se specializovaly na [partyzánský způsob boje](#). Mezi takovými byl například [Josef Dřímál](#) nebo [Jiří Jelínek](#).

Na [srbské frontě](#) byly nasazeny pluky rakousko-uherské armády s výrazným zastoupením branců z [českých zemí](#). Jejich většinový názor na válku se Srbskem nebyl valný, nebyli pro válku s bratrskými [Slovany](#). Ti, kteří padli do srbského zajetí se tak také hlásili ku pomoci srbské armádě. I přes organizační snahy se však samostatné české oddíly v rámci srbské armády vytvořit nepodařilo, především díky [epidemii tyfu](#), který přinesl smrt mnoha zajatcům. Po napadení Srbska [Bulharskem](#) stála srbská armáda proti trojnásobné přesile vojsk rakousko-uherského, německého a bulharského. To přivedlo Srby k tragickému ústupu z vlastní země k Jaderskému moři. Ústup vedl přes nevládnou skalnatou Černou Horu a [Albánii](#). Probíhal od [listopadu 1915](#) do [ledna 1916](#), za [mrazu](#), [deště](#), a velkého [hladu](#) a nedostatku oblečení. Při tzv. [srbské Golgotě](#) zahynulo zhruba 10 000 zajatých Čechů a Slováků. Srbská armáda přišla o 150 000 vojáků. Evakuované zbytky srbské armády byly převezeny na ostrov [Kerkyra](#) a do francouzské [Bizerty](#) v [Tunisku](#). Zajatci byli evakuováni na ostrov [Asinara](#) u [Sardinie](#). Někteří z nich se později přihlásili do československých legií ve Francii. Po reorganizaci srbské armády na Kerkyře byla znovu odeslána na frontu, tentokrát do [Řecka](#). Bojů na tzv. [soluňské frontě](#) se v srbské armádě účastnilo mnoho českých a slovenských dobrovolníků, odhadem kolem 600. Naprostě většina z nich se pak v letech 1917 a 1918 odebrala do Francie, kde položili základní kámen nově založeným československým legiím ve Francii.

Mezitím se na území Ruska začala na jaře 1916 tvořit jednotka [Jihoslovanů](#) ([Srbů](#), [Chorvatů](#) a [Slovinců](#)), kteří předtím padli do ruského zajetí jako příslušníci rakousko-uherské armády. Do tohoto dobrovolnického vojska se hlásili také čeští a slovenští zajatci, kteří se již dlouhodobě a bez výsledku hlásili do České družiny. Jednotka, [1. srbská dobrovolnická divize](#), byla zformována v [Oděse](#). Jejími příslušníky se stalo 128 československých důstojníků a dalších zhruba 600 příslušníků mužstva. Mnoho československých důstojníků bylo veliteli [čet](#) a [rot](#). Po vstupu [Rumunského království](#) do války na straně Dohody byla srbská divize v rámci ruského expedičního sboru odeslána na pomoc mladému spojenci. K nasazení došlo v [Dobrudži](#), území na pomezí Rumunska a Bulharska u pobřeží [Černého moře](#). Za pouhé dva měsíce, [září](#) a [říjen 1916](#), snášela 1. srbská dobrovolnická divize hlavní tíhu bojů na [dobrudžské frontě](#) a přitom přišla o 53 % svého stavu. Ze 40 padlých důstojníků bylo 10 Čechů, z mužstva padlo asi 50 vojáků české národnosti. K nejkrvavějšímu střetu srbské divize s [Bulhary](#) došlo u [Kokardže](#). Bojů v Dobrudži se zúčastnilo i mnoho později slavných [osobností](#) z řad legionářů a meziválečných důstojníků [československé armády](#), například [Vojtěch B. Luža](#), [Rudolf Viest](#), [Radola Gajda](#), [Václav Kopal](#), [František Moravec](#), [Emanuel Moravec](#), [Jan S. Ingr](#) a mnozí další. Po návratu z Dobrudže na ruské území se většina z Čechů odebrala do řad československých legií v Rusku, jiní později do legionářských jednotek ve Francii.

Někteří z československých dobrovolníků, kteří prošli srbskými oddíly, vystřídalo během války hned pět [uniforem](#): rakouskou – srbskou – ruskou – francouzskou – italskou (např. J. S. Ingr). Pro československé dobrovolníky v srbské armádě se později vžil výraz „[srbáci](#)“.

Československé legie v Československu [\[editovat\]](#) | [\[editovat zdroj\]](#)

Legionáři se do politického dění v Československu zapojovali ihned po příjezdu. Především k zajištění sporného území. Na severu země to byla okupace Těšínska a na východě dobytí Slovenska obsazeného Maďarskou armádou. Do vojenských akcí se přímo z transportů, které přijížděly postupně z Ruska, posílali zkušení legionáři, vojáci i důstojníci, nahrazovali české vojáky z bývalé c.k. armády a italské velitele, za jejichž nasazení byla československá vláda kritizována. Edvard Beneš byl kritizován ihned na počátku svého úřadu za liknavost, že čsl. vláda nedokázala zajistit své území ihned po vyhlášení státu. [Edvard Beneš](#) to označil za nedobrý začátek. Spojenecké velitele vláda postupně odvolala a nahradila legionáři. Především nátlak favorizovaného Polska na [plebiscit](#) vedl čsl. vládu k ústupkům, a nakonec došlo i k rozdělení regionu [Těšínské Slezsko](#). Polsko si činilo nárok dokonce na Bílsko, jižní část [Těšínska](#), kde byly zásoby černého uhlí a především na Karvinou, kde žilo početné polské obyvatelstvo spolu s pročeskými [Šlonzáky](#). V celé složité situaci také nevhodně vyzněla Benešova slova, že [Šlonzáci](#) nejsou Poláci, i když mluví polsky. Ve společnosti dělení Těšínska bylo vnímáno jako fakt, že se Polákům dostává odměny za jejich boj proti [bolševikům](#). Nakonec získalo Československo Karvinou, Třinec a malou část Bílska.

Povstání a jiné krize [\[editovat\]](#) | [\[editovat zdroj\]](#)

- [Povstání v Železné Rudě](#) z roku 1919, iniciováno šumavskými legionáři, vedených Jelínkem a Holáskem. Mělo různé názorové platformy a tendence. Bylo názorově nejednotné a dorazilo až do Plzně.
- [Oslavanské povstání](#): vypuklo v prosinci roku 1920 u Brna. Trvalo od 12. prosince do 23. prosince (ukončení stanného práva) Rozšířilo se i do Blanska a na předměstí Boskovic (Bělá). Povstání bylo organizováno bolševiky a označeno za bolševický či komunistický puč. Místní legionáři se přidali k ochraně státu a pořádku, společně s jinými spolky (Orel, Sokol). Povstání bylo potlačeno až na 2. pokus koncem prosince 1920 bylo zrušeno i stanné právo. Vojenské jednotky zůstaly v Oslavanech ještě 1 měsíc. Účastníci zatčeni. Později byli Masarykem amnestováni. Na jaře 1921 vznikla [KSČ](#).
- 24. října 1921: Vyhlášena mobilizace, schůze legionářských spolků odloženy na neurčito. [Karel I.](#) Habsburský a jeho choť Zita navštívili Maďarsko. [Karel I.](#) se opět pokusil získat trůn Maďarského království. 20. října přiletěl ze Švýcarska letadlem a následujícího dne sestavil v Šoproni prozatímní vládu.
- [1939–1989](#) (7. března a 14. září) Zástupci legionářů vzdávají čest svému nejvyššímu veliteli T. G. Masarykovi u jeho hrobu v Lánech a následnou schůzi v prostorách restaurace Na Slovance u nádraží [Lány](#) (dnes [Stochov](#)) za všech okolností.

Význam: Československé legie se podílely na vítězství [Dohody](#) v [první světové válce](#). Z vojenského hlediska to byl [Milan Rastislav Štefánik](#), který byl v té době již generálem francouzské armády a podílel se s českou emigrací jako diplomat na jednání o vzniku Československé republiky, aktivně organizoval vznik čs. legií zejména nábořem na italské a francouzské frontě a mezi vojenskými zajatci v Rusku a podpoře myšlenky Československa mezi [americkými Slováky](#). Původně zamýšlel vytvořit [československé vojsko z Čechů a Slováků žijících v Americe](#). Z ruských důstojníků zůstal u legií [Sergej Vojcechovský](#), který po čeljabinském incidentu **díky chorvatským zajatcům nasazených v roli špiónů** do rudé armády, získal důležité informace. Z českých důstojníků vynikal [Stanislav](#)

[Čeček](#), který vedl ranní útok v bitvě u Zborova a také rozsáhlé operace proti bolševikům v [Povolží](#).

V [Československu \(1918–1938\)](#) byl pak odkaz legií brán velmi vážně. V roce 1921 došlo k exhumaci popravených italských legionářů a konal se celodenní slavnostní pohřeb, kterého se pro nemoc prezident T. G. Masaryk neúčastnil (je znám však jeho projev *Nejste mrtvi k 21. červnu 1921*). Ostatky byly uloženy na II. obecním [hřbitově na Olšanech](#) do tvaru půlkruhu. Vznikaly mnohé spolky a organizace, které různým způsobem propagovaly myšlenky legií či samotné legionáře sdružovaly (např. [Československá obec legionářská](#), [Nezávislá jednota československých legionářů](#), [Družina československých legionářů](#), [Svaz československých legionářů](#) a další). Legionáři byli ve společnosti během války i po vzniku republiky vnímáni většinou pozitivně. V případě zajetí jim za vlastizradu hrozil trest smrti. Zejména byli nasazováni především v Itálii a Francii do prvních linií ^[kdo?]. Legionáři, coby zběhové, byli popravováni [oběšením](#), později z důvodu nedostatku [katů](#), byli stříleni a poté teprve pověšeni na strom. V Rusku byli zpočátku pro svoji dobrou znalost němčiny a lehkému porozumění slovanským jazykům používáni k výzvědným úkolům. Katolická církev vydala po válce prohlášení, že legionáři se neprovinili proti přísaze, kterou složili Rakousku, jelikož přísaha byla jim vnucena a vynucená přísaha nemá žádné platnosti. ^[zdroj?]

V mladém Československu, ale i mezi Čechy a Slováky v USA, zaznívaly též opačné názory a kritika legií, ze strany [německého obyvatelstva](#), [monarchistů](#) ad. Kritizovány byly zejména různé výhody, legionářské důchody, důchody pro vdovy, výhody legionářů při hledání zaměstnání ve státních službách atd. Češi a Slováci v USA kritizovali jejich ukončení boje s [bolševiky](#) dohodou, kupř. při transportech ve vlacích Kanadou, byl zakázán jakýkoliv jejich pohyb mimo nádraží ze strachu před šířením bolševismu. ^[zdroj?] Ve společnosti se také úspěšně šířily fámy o ztrátě zlatého pokladu atd. Legionáři se naopak hájili tím, že jejich zdraví i majetek je v mnohem horším stavu, jelikož bojovali déle a mnozí i šest let. Na účet ruských exulantů, převážně zchudlé ruské šlechty, zazněl i ironický tón v české literatuře, kupř. [Vladislav Vančura](#) v díle [Konec starých časů](#).

Legionáři po válce

v [československé armádě](#) byli legionáři upřednostňováni (např. hradní stráž byla tvořena jen legionáři) před tzv. *Rakušáky*, tj. vojáky, kteří po celou dobu války zůstali na straně [Rakouska-Uherska](#). ^[zdroj?] Legionářů bylo kolem 66 tisíc a kolem pěti tisíc jich padlo, Čechů v Rakousko-Uherské armádě bojovalo asi 1,4 milionu a padlých na této straně bylo zhruba 138 000. ^[38]

Vysoká čísla padlých Čechů v rakouské armádě a nízký počet v čsl. legiích je dán různými důvody:

- Rakousko-uherská armáda měla často 20 až 50 % ztrát živé síly ^[zdroj?]
- V Rakousko-uherské armádě často čeští vojáci zůstávali, jelikož byla jejich manželkám vyplácena tzv. "[podpora](#)", cca 3 koruny za den. ^[zdroj?] Mnohdy vyšší částka než měl odvedenec v dobách míru.

Řada legionářů však po válce z československé armády také vystoupila, jelikož důvodem pro jejich vstup do dobrovolnické armády nebyl boj za Československo, ale návrat do vlasti. Také čsl. vláda vydala kontroverzní opatření, že legionářem je pouze ten, kdo vstoupil do čsl. legií před 28. říjnem 1918, přičemž legie vedly boje až do února 1920. Tento výnos byl legionáři velmi kritizován a řada z nich vrátila vojenská vyznamenání. Také byl kritizován pomník legionářů před Emauzy, na jehož podobu se legionářů nikdo neptal. Velká většina legionářů vrátila po uzavření [Mnichovské dohody](#) v roce 1938 francouzská vyznamenání, mnohdy osobně na francouzské velvyslanectví, či je zasílali poštou přímo do [Francie](#). ^[zdroj?]

[Bedřich Homola](#), [Sergej Vojcechovský](#) a [Oleg Svátek](#) na legionářském shromáždění v roce 1927

Zajímavým je osud rakousko-uherského podmaršálka a pozdějšího generála československé armády [Aloise Podhajského](#).^[39]

V české literatuře vznikla skupina spisovatelů (zpravidla bývalých legionářů), kteří psali téměř výhradně o legiích, proto se tato literatura přímo nazývá legionářskou ([Rudolf Medek](#), [František Langer](#), [Josef Kopta](#)). Josef Kopta psal i literaturu zaměřenou ryze antisemitsky (novely *Žid*). Rudolf Medek napsal i pohádky pro legionářské děti, které se odehrávaly na [Sibiři](#). Spisovatel [Jaroslav Hašek](#), bohém, anarchista, člen Československých legií, člen strany [sociálně demokratické dělnické](#) a později na straně bolševiků, se po návratu do Prahy vrátil ke svému bohémskému způsobu života a věnoval se spisovatelství. Z ruských legií vzešel také významný český fašista Rudolf Geidl, který si na srbské frontě změnil jméno na [Radola Gajda](#). Představoval příklon k [fašismu](#) podle italského vzoru – v roce 1926 založil [Národní obec fašistickou](#). Někteří legionáři se naopak stali komunisty, např. [Ludvík Svoboda](#), silné zastoupení měli ale v řadách demokratické „hradní“ levice ([sociální demokraté](#), [národní socialisté](#)).

Boj legionářů po boku ruských bolševiků u Bachmače a pozdější sjednané příměří mezi oběma stranami a vydání proněmeckého Kolčaka se samozřejmě hodil nacistům, [Joseph Goebbels](#) označoval politickou platformu demokratického Československa, jako „židobolševický vřed Evropy“. Po německé okupaci došlo k likvidaci legionářských pomníků, mnohé obnoveny v letech 1945 – 1948, na Slovensku, převážně pomníky z dob boje čsl. legií s Maďary (kupř. [Bitva o Zvolen](#)) k obnově již nedocházelo. Po roce 1948 se odkaz legií nezamlouval komunistickému režimu, především boj legií proti bolševikům, význam legií byl po roce 1948 zlehčován, řada bývalých legionářů byla odsouzena k vysokým trestům: [Ludvík Krejčí](#), [Jan Syrový](#), [Otakar Husák](#) a poté se o nich oficiálně přestalo mluvit. V roce 1948 nabídl komunistické straně vojenskou pomoc [Josef Stalin](#) s poukazem na fakt, že v zemi žije ještě mnoho bývalých legionářů.^[40] S legionáři se vracel do vlasti i první prezident T. G. Masaryk. S ním i jeho dcera Olga. Několik legionářských vlaků též předcházelo jeho triumfálnímu návratu do Horního Dvořiště v pátek [20. prosince](#) 1918 a legionáři též též den doprovázeli prezidentovu kolonu na cestě z českobudějovického nádraží na nově pojmenované hlavní Masarykovo náměstí a zpět.^[41] Ruští, francouzští i italští dobrovolci následnou sobotu doprovázeli Masarykův automobil na jeho triumfální cestě Prahou.^[42] Se svými legionáři se Masaryk rozloučil symbolicky na velkém sletovém Strahovském stadionu (báseň Vítězslava Nezvala: Čtvrtý červenec) při oslavách 20. výročí bitvy u Zborova v roce 1937.

Evakuace a spojenci, Centrokomise		
Země	Počet	Procento
USA (dohodnuto 50%)	36,026	53 %

Velká Británie (dohodnuto 25%)	16,956	25 %
ČSR*, jiní spojenci (25%)	14,921	22 %
*z toho <u>Centrokomise</u>	9683	14,3 %

-

- **Některé z transportních lodí**

-

Japonská loď Shunko-Maru

-

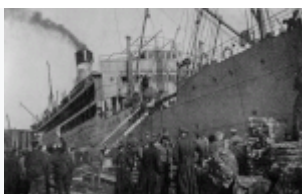
Japonská loď Yonan-Maru^[15]

-

Loď Silesia (Hvah-Yih)^[16]

-

Americká loď Madawaska^[17]

•

Americká loď Sheridan^[18]

•

Americká loď S.S. America

•

Americká loď S.S. President Grant

•

Americká loď Mount Vernon^[19]

•

Ruská loď Nižnij Novgorod^[20]

•

Československá loď Legie^[21]

Lod' Titan^[22]

Lod' Archer

Reference^[editovat | editovat zdroj]

- ↑ [Skočit nahoru k: ^a ^b \[http://zpravy.idnes.cz/cesi-bojovali-hrdinne-za-rakousko-uhersko-ale-prvni-republika-to-tutlala-1qb-/zpr_archiv.aspx?c=A081026_232405_kavarna_sim\]\(http://zpravy.idnes.cz/cesi-bojovali-hrdinne-za-rakousko-uhersko-ale-prvni-republika-to-tutlala-1qb-/zpr_archiv.aspx?c=A081026_232405_kavarna_sim\)](http://zpravy.idnes.cz/cesi-bojovali-hrdinne-za-rakousko-uhersko-ale-prvni-republika-to-tutlala-1qb-/zpr_archiv.aspx?c=A081026_232405_kavarna_sim)
- ↑ [Skočit nahoru k: ^a ^b ^c MOJŽÍŠ, Milan. Československé legie 1914-1920. 2.. vyd. Praha: Nakladatelství Epoque, 2017. 456 s. \[ISBN 978-80-87919-27-9\]\(#\). S. 7.](#)
- ↑ *Ottův slovník naučný nové doby*, heslo Legionáři českoslovenští. Sv. 6, str. 1115.
- ↑ ČERMÁK, Jiří. O srbské legii. *Moravský legionář*. 8. 7. 1926, roč. VI., čís. 28., s. 1-4.
- ↑ [SEZNAM POSTAVENÝCH JEDNOTEK ČS. LEGIÍ K ROKU 1919](#)
- ↑ [Ministerstvo obrany ČR - Československé legie](#)
- ↑ Holeček Vojta, Medek Rudolf: *Obrázková kronika Za Svobodu*, 2. díl, "Pod vedením T. G. Masaryka", Praha 1925
- ↑ [PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa. Praha: Nakladatelství BRÁNA, 2012. 720 s. \[ISBN 978-80-7243-597-5\]\(#\). S. 52-59. Dále jen PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*.](#)
- ↑ [Skočit nahoru k: ^a ^b ^c ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa. S. 62-66.](#)
- ↑ PRECLÍK, Vratislav. *Masaryk a legie*, váz. kniha, 219 str., vydalo nakladatelství Paris Karviná, 2019, [ISBN 978-80-87173-47-3](#)
- ↑ Preclík Vratislav: *Zborov a T.G. Masaryk*, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 53, str.9-11, ročník XI., červenec 2003, registrace Ministerstva kultury ČR,č.7435, Registrace ISSN 1210-1648
- ↑ David Bullock, *The Czech Legion 1914-20*. books.google.cz [online]. [cit. 2019-06-17]. [Dostupné v archivu](#) pořízeném dne 2016-03-04.
- ↑ V. M. Fic: *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918*, I., II. a III. díl.
- ↑ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. S. 97-100.
- ↑ Vaněk, Otakar, ed., Holeček, Vojtěch, ed. a Medek, Rudolf, ed. [Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920](#). [Kniha 4, díl V, Od Volhy na

- Urál, magistrála, návrat do vlasti, 1918–1920]. Praha: vydavatelství "Za svobodu", rok vydání 1929, 900 stran, strana 828.]
16. ↑ "Silesia" - *TYNE BUILT SHIPS (A history of Tyne shipbuilders and the ships that they built)* [online]. [cit. 2018-02-06]. [Dostupné online](#).
 17. ↑ Vaněk, Otakar, ed., Holeček, Vojtěch, ed. a Medek, Rudolf, ed. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920*. [Kniha 4, díl V, Od Volhy na Urál, magistrála, návrat do vlasti, 1918–1920]. Praha: vydavatelství "Za svobodu", rok vydání 1929, 900 stran, strana 829.]
 18. ↑ Vaněk, Otakar, ed., Holeček, Vojtěch, ed. a Medek, Rudolf, ed. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920*. [Kniha 4, díl V, Od Volhy na Urál, magistrála, návrat do vlasti, 1918–1920]. Praha: vydavatelství "Za svobodu", rok vydání 1929, 900 stran, strana 824.]
 19. ↑ Vaněk, Otakar, ed., Holeček, Vojtěch, ed. a Medek, Rudolf, ed. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920*. [Kniha 4, díl V, Od Volhy na Urál, magistrála, návrat do vlasti, 1918–1920]. Praha: vydavatelství "Za svobodu", rok vydání 1929, 900 stran, strana 830.]
 20. ↑ Vaněk, Otakar, ed., Holeček, Vojtěch, ed. a Medek, Rudolf, ed. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920*. [Kniha 4, díl V, Od Volhy na Urál, magistrála, návrat do vlasti, 1918–1920]. Praha: vydavatelství "Za svobodu", rok vydání 1929, 900 stran, strana 827.]
 21. ↑ Vaněk, Otakar, ed., Holeček, Vojtěch, ed. a Medek, Rudolf, ed. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920*. [Kniha 4, díl V, Od Volhy na Urál, magistrála, návrat do vlasti, 1918–1920]. Praha: vydavatelství "Za svobodu", rok vydání 1929, 900 stran, strana 847.]
 22. ↑ Vaněk, Otakar, ed., Holeček, Vojtěch, ed. a Medek, Rudolf, ed. *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920*. [Kniha 4, díl V, Od Volhy na Urál, magistrála, návrat do vlasti, 1918–1920]. Praha: vydavatelství "Za svobodu", rok vydání 1929, 900 stran, strana 831.]
 23. ↑ [Skočit nahoru k: a b](#) Cestami odboje, č. 62, s.101
 24. ↑ Cestami Odboje, č.60,s.60, Pokrok, Praha,1926
 25. ↑ <http://www.struznice-jezve.cz/1-svetova-valka-jezve/legionari/>
 26. ↑ Raše, R.: Čsl. revoluce, Památník odboje, 1924
 27. ↑ loď Smělčák s československou resp. českou vlajkou ve Vladivostoku <http://www.pamatnik.valka.cz/fotky/60.jpeg> Archivováno 28. 7. 2007 na [Wayback Machine](#)
 28. ↑ Dr. Raše, Rudolf: Poprvé pod československou vlajkou na oceán, Cestami odboje, č.67, s. 271, Pokrok, Praha, 1926, odp. redaktor Václav Kaplický
 29. ↑ Cestami odboje, s. 185, č. 46, Pokrok, Praha, rok 1926
 30. ↑ obměněný parník na Volze <http://www.pamatnik.valka.cz/fotky/41.jpeg> Archivováno 28. 7. 2007 na [Wayback Machine](#)
 31. ↑ ukázka balíků slámy na jednom z parníků u Kazaně <http://www.pamatnik.valka.cz/fotky/43.jpeg> Archivováno 28. 7. 2007 na [Wayback Machine](#)
 32. ↑ Josef Kohák: Ze Sibiře ke Kazani a ústup po Volze, Cestami odboje, odpověd. redaktor: [Václav Kaplický](#), č.51, s. 337, Pokrok, Praha, 10.02.1926
 33. ↑ Dr. F. Šteidler: Návrat čsl. legií kolem světa do vlasti, Památník odboje, Praha 1921
 34. ↑ Dr. F. Šteidler: Návrat čsl. legií kolem světa do vlasti, Památník odboje, Praha 1921
 35. ↑ F. Emmert: Čs. legionáři za první světové války, tab. str. 73, [ISBN 978-80-204-3283-4](#), Praha 2014.
 36. ↑ Památník válka, Doss Alto http://www.pamatnik.valka.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=51%3Abitva-o-doss-alto-1918&catid=11&Itemid=11&lang=cs Archivováno 9. 11. 2013 na [Wayback Machine](#)
 37. ↑ více in Helan, Pavel: Duce a kacíř, Literární mládí Benita Mussoliniho a jeho kniha Jan Hus, muž pravdy
 38. ↑ <http://m1976.webnode.cz/cesi-a-rakousko-uherska-armada/>
 39. ↑ Josef Fučík: *Osmadvacátníci – Spor o českého vojáka 1. světové války*, Mladá fronta 2006, vydání první. Kapitola VII. Legenda, či nezměnitelný fakt?, str. 402–403: „Od prvních dnů své úspěšné služby, především po jeho zásahu při nepokojích v Oslavanech v prosinci 1920, kde předtím selhali legionářští velitelé, pociťoval v pozadí narůstající nenávist jistých kruhů vůči své osobě. I když otevřené výpady proti němu byly tlumeny střídajícími se ministry národní obrany (především energickým Františkem Udržalem), čelil Podhajský až do svého

penzionování mnoha podlostem a občasným tiskovým kampaním. Tento tlak, z pozadí podporovaný členy francouzské vojenské mise, označuje ve svých pamětech za ‚stálé píchání špendlíky‘. (...) S těmi všemi záludnostmi se Podhajský dovedl zcela přímočaře, energicky a nebojácně vyrovnat. Co však těžce nesl, byl pocit trvalé nedůvěry ke své osobě ze strany prezidenta Masaryka a ministra Beneše, což se mu prezident při jejich řídkých a náhodných setkáních snažil vyvrátit. Pravda však vyšla najevo poté, co byl Podhajský jmenován generálním inspektorem a T. G. Masaryk vzápětí rozhodl, že tato funkce bude napříště vyloučena z pravidelných vojenských audiencí hlavních armádních představitelů u prezidenta republiky.“

40. [↑](#) Pichlík Karel: Červenobílá a rudá. Vojáci ve válce a revoluci 1914 – 1918 (spoluautoři Jaroslav Křížek a Vlastimil Vávra)
 41. [↑](#) Preclík Vratislav: Z Horního Dvořiště do Českých Budějovic, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 55-56, str. 7-11, ročník XI., listopad-prosinec 2003, registrace Ministerstva kultury ČR,č.7435, Registrace ISSN 1210-1648
 42. [↑](#) Preclík Vratislav: Návrat prezidenta Masaryka do vlasti právě před sto lety (20. prosince 1918), in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, říjen - prosinec 2018, roč.XXVI. čís. 124. ISSN 1210-1648, str. 5 – 13
- MOJŽIŠ, Milan (ed.): *Československé legie 1914–1920*. Československá obec legionářská. Praha, 2017. [ISBN 978-80-87919-27-9](#)
 - BAKEŠOVÁ, IVANA: *Legionáři v roli diplomatů. Československo-čínské vztahy 1918–1949*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013. [ISBN 978-80-7308-462-2](#)
 - *Čas*: časopis Masarykova demokratického hnutí, červenec - září 2008, čís. 83. ISSN 1210-1648.
 - *Československá legie ve Francii. První sborník francouzských legionářů k desátému výročí samostatnosti Českoslov. republiky*. Praha: Kruh francouzských legionářů, 1928. 325 s.
 - Hain, Radan: *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka* (překlad Stanislav Kučera), Karolinum, 2006, [ISBN 80-246-1045-0](#)
 - Hájková, Dagmar. *"Naše česká věc", Češi v Americe za první světové války*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2011, 162 s. [ISBN 978-80-7422-086-9](#).
 - Holeček Vojta, Medek Rudolf: *Obrázková kronika Za Svobodu*, 1. a 2. díl, Praha 1925
 - NOVÁK, Matěj. Rusofilské a procarské tendence v československém zahraničním odboji. *Historický obzor*, 2002, 13 (7/8), s.175-181.
 - *Ottův slovník naučný nové doby*, heslo Legionáři českoslovenští. Sv. 6, str. 1115
 - *Ottův slovník naučný nové doby*, heslo Československá republika 35. – Československé legie. Sv. 2, str. 1087nn
 - [PICHlíK, Karel](#); [KLíPA, Bohumír](#); [ZABLOUDILOVÁ, Jitka](#). *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*. Praha: Mladá fronta, 1996. 282 s. [ISBN 80-204-0580-1](#).
 - Pichlík Karel: Červenobílá a rudá. Vojáci ve válce a revoluci 1914 – 1918 (spoluautoři Jaroslav Křížek a Vlastimil Vávra); Praha 1967
 - Polák Stanislav: *Za ideálem a Pravdou* Praha, Masarykův ústav Akademie věd ČR, Praha 2000 – 2006
 - PRECLÍK, Vratislav. *Masaryk a legie*, váz. kniha, 219 str., vydalo nakladatelství Paris Karviná, Žižkova 2379 (734 01 Karviná) ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím, 2019, [ISBN 978-80-87173-47-3](#), s. 28 - 30, 48 - 51, 73 - 100, 108 - 121, 123 - 134, 136 - 144, 164 - 167, 169, 170 - 171
 - [Preclík Vratislav](#): T. G. Masaryk – vznik Československa a jeho legionáři, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 104, str. 4-11, ročník XXI., září-prosinec 2013, registrace Ministerstva kultury ČR,č.7435, Registrace ISSN 1210-1648
 - Preclík Vratislav: T. G. M. a jeho legionáři právě před sto lety, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 116, str. 8-16, ročník XXIV., říjen-prosinec 2016, registrace Ministerstva kultury ČR,č.7435, Registrace ISSN 1210-1648
 - Preclík Vratislav: T. G. Masaryk a bitva u Zborova právě před sto lety, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 118, str. 5-11, ročník XXV., duben-červen 2017, registrace Ministerstva kultury ČR,č.7435, Registrace ISSN 1210-1648

- *Sborník příspěvků z konference Československé obce legionářské. "Československé legie v boji za samostatný stát a jejich odkaz v 21. století" ISBN 978-80-87919-01-9.* Praha: Československá obec legionářská, 2013. 205 s.
- [Pohřebiště československých legionářů ve Vladivostoku](#)
- [Bitvy českých dějin- Česká družina, Jaroslav Heyduk, Nikolaj Alexandrovič Chodorovič](#)
- [Přísaha příslušníků České družiny- Československá obec legionářská](#)
- [Československá domobrana v Itálii- Legie Čechů a Slováků- Výtvarníci legionáři](#)
- [Obrázky, zvuky či videa k tématu **Československé legie** ve \[Wikimedia Commons\]\(#\)](#)
- [Téma **Československé legie** ve Wikicitátech](#)
- [Československá obec legionářská](#)
- [Projekt Legie 100](#)
- [Klub přátel pplk. Karla Vašátky - Československé legie 1914–1920](#)
- [Československý legionář](#)
- [Památník Čestná vzpomínka](#)
- [Československé legie 1914–1920](#)
- [Databáze čs. legionářů z 1. světové války](#)
- [Legionáři versus bolševici – video z cyklu České televize \[Historický magazín\]\(#\)](#)
- [Oldphoto.info - Československé legie 1914–1920 na fotografiích](#)
- [Obrněné automobily československých legií v Rusku 1918–1920](#)
- [Informace o válečných zajatcích Čechů na Sibiři](#)
- [Československé legie v Rusku : 1914 - 1920. *Maliřské dokumenty.* – dostupné v \[Digitální knihovně UKB\]\(#\)](#)
- [Československé legie ve Francii : 1914 - 1918, *Maliřské dokumenty.* – dostupné v \[Digitální knihovně UKB\]\(#\)](#)
- [Československé legie v Itálii : 1915 - 1918, autor \[Josef Logaj\]\(#\) – dostupné v \[Digitální knihovně UKB\]\(#\)](#)
- [Pořad Českého rozhlasu Plus *O hranicích se nediskutuje. Hranice se brání!*, obsahuje řadu podrobných informací o kariéře generála Sergeje Vojcechovského v legiích.](#)
- [TAJOVSKÝ, Jozef Gregor / *Rozprávky o československých legiach v Rusku.* Bratislava : Comenius, 1920. 276 s. – dostupné v \[Digitální knihovně UKB\]\(#\)](#)

skrýt **Československé legie**